

kan der været smuttere i et værk, der bygger på et så stort materiale, for eksempel yder behandlingen af OECDs krisesyndrom ikke organisationen fuld retfærdighed (s. 762 og s. 813 ff.), idet der også inden for de årstal, hvortil værket i øvrigt refererer, findes analyser, der udtrykker et mere strukturelt syn på den økonomiske krise, end det anes i Verner C. Petersens eksempler.

De her fremførte kritiske kommentarer skal ikke fjerne den positive vurdering af værket, og de må ikke tjene nogen som undskyldning for ikke at begive sig i gang med læsningen heraf.

Peter Munk Christiansen

Georg Sørensen, *Udviklingsteori og den tredje verden*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1986, 152 s., 89,00 kr.; Georg Sørensen, *Transnationale selskaber og udviklingsprocessen i perifere samfund*. Med en case-studie af Brasilien, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1983, 526 s., 160,00 kr.

Det er et velkomment initiativ, Georg Sørensen har taget med udarbejdelsen af *Udviklingsteori og den tredje verden*. Der findes efterhånden en del engelsksprogede indføringer i udviklingsteorier, men det er vel omkring 10 år siden, vi har set en på dansk. Når der ydermere er tale om en i omfang overskuelig, sprogligt letlæst og teknisk vellykket bog, øges fornøjelsen.

Formålet med bogen er dobbelt. Hovedsigtet er at give en introducerende oversigt over teoriudviklingen inden for forskningen i de samfundsmæssige udviklingsproblemer i den tredje verden. Derudover er det et mål med fremstillingen at bidrage til en afklaring af metodiske og analyse-mæssige problemer i udviklingsforskningen. De forskellige teorier skal underkastes en kritisk vurdering for at udpege de mest frugtbare angrebsvinkler til udviklingsproblematikken.

Disponeringen af teorioversigten er klar. Efter nogle indledende nyttige videnskabssteoretiske betragtninger gives der en kort gennemgang af hovedtrækkene i udviklingsteoriernes historie siden 2. verdenskrig. Vægten er her lagt på at skildre teoriudviklingens samspil med de samfundsmæssige ændringer i perioden. Konfrontationen imellem teori og virkelighed er tillige et gennemgående tema i præsentationen og diskussionen af de forskellige hovedstrømninger inden for udviklingsforskningen. Der er derfor indført en kort skildring af Brasiliens økonomiske, sociale og politiske udvikling, som efterfølgende udgør det billede af virkeligheden, de forskellige teorier konfronteres med.

Teorigennemgangen er traditionelt lagt an. Først gennemgås og diskuteres moderniseringsteoriene (primært Rostow). Dernæst er det afhængighedsteoriernes tur (Frank, Amin, Cardoso), inden den nyeste tids mere varierede teoriudbud præsenteres under to hovedkategorier: marxistiske og ikke-marxistiske teorier. I den ikke-marxistiske kategori omtales først og fremmest Gunnar Myrdal samt de udviklingspolitiske overvejelser, der er sammenfattet i begrebet "Basic Human Needs". Inden for den marxistiske kategori præsenteres teorier om kapitalens internationalisering og den nye internationale arbejdsdeling (Fröbel/Heinrichs/Kreye) samt teorier om den

kan der været smuttere i et værk, der bygger på et så stort materiale, for eksempel yder behandlingen af OECDs krisesyndrom ikke organisationen fuld retfærdighed (s. 762 og s. 813 ff.), idet der også inden for de årstal, hvortil værket i øvrigt refererer, findes analyser, der udtrykker et mere strukturelt syn på den økonomiske krise, end det anes i Verner C. Petersens eksempler.

De her fremførte kritiske kommentarer skal ikke fjerne den positive vurdering af værket, og de må ikke tjene nogen som undskyldning for ikke at begive sig i gang med læsningen heraf.

Peter Munk Christiansen

Georg Sørensen, *Udviklingsteori og den tredje verden*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1986, 152 s., 89,00 kr.; Georg Sørensen, *Transnationale selskaber og udviklingsprocessen i perifere samfund*. Med en case-studie af Brasilien, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1983, 526 s., 160,00 kr.

Det er et velkomment initiativ, Georg Sørensen har taget med udarbejdelsen af *Udviklingsteori og den tredje verden*. Der findes efterhånden en del engelsksprogede indføringer i udviklingsteorier, men det er vel omkring 10 år siden, vi har set en på dansk. Når der ydermere er tale om en i omfang overskuelig, sprogligt letlæst og teknisk vellykket bog, øges fornøjelsen.

Formålet med bogen er dobbelt. Hovedsigtet er at give en introducerende oversigt over teoriudviklingen inden for forskningen i de samfundsmæssige udviklingsproblemer i den tredje verden. Derudover er det et mål med fremstillingen at bidrage til en afklaring af metodiske og analyse-mæssige problemer i udviklingsforskningen. De forskellige teorier skal underkastes en kritisk vurdering for at udpege de mest frugtbare angrebsvinkler til udviklingsproblematikken.

Disponeringen af teorioversigten er klar. Efter nogle indledende nyttige videnskabssteoretiske betragtninger gives der en kort gennemgang af hovedtrækkene i udviklingsteoriernes historie siden 2. verdenskrig. Vægten er her lagt på at skildre teoriudviklingens samspil med de samfundsmæssige ændringer i perioden. Konfrontationen imellem teori og virkelighed er tillige et gennemgående tema i præsentationen og diskussionen af de forskellige hovedstrømninger inden for udviklingsforskningen. Der er derfor indført en kort skildring af Brasiliens økonomiske, sociale og politiske udvikling, som efterfølgende udgør det billede af virkeligheden, de forskellige teorier konfronteres med.

Teorigennemgangen er traditionelt lagt an. Først gennemgås og diskuteres moderniseringsteoriene (primært Rostow). Dernæst er det afhængighedsteoriernes tur (Frank, Amin, Cardoso), inden den nyeste tids mere varierede teoriudbud præsenteres under to hovedkategorier: marxistiske og ikke-marxistiske teorier. I den ikke-marxistiske kategori omtales først og fremmest Gunnar Myrdal samt de udviklingspolitiske overvejelser, der er sammenfattet i begrebet "Basic Human Needs". Inden for den marxistiske kategori præsenteres teorier om kapitalens internationalisering og den nye internationale arbejdsdeling (Fröbel/Heinrichs/Kreye) samt teorier om den

perifere stat (Martinussen). Teorigennemgangen afsluttes med en omtale af den nyere diskussion af et nyt udviklingsbegreb – et alternativ til industrisamfundenes problemfyldte nutid. Endelig afrundes bogen med en kort omtale af teorifelter, der ikke kom med i præsentationen, og af nogle helt aktuelle tendenser i udviklingsforskningen. Heriblandt flere, der beskæftiger sig med ikke-økonomiske forhold.

Der er som helhed tale om en loyal fremstilling af centrale emner i de forskellige teoretiske synspunkter, og de kritiske kommentarer er velgennemtænkte og væsentlige. Teoriudvalget er nødvendigvis begrænset, men de vigtigste teorier er med, og den indledende teorihistorie nævner kort en del flere væsentlige teoretikere. Den eneste teoretiker, som jeg personligt kunne unde en større omtale, er den amerikanske økonom Paul Baran, der jo har stået fadder til en hel del af afhængighedsteoretikernes tankegods.

Mere problematisk er inddragelsen af forholdet imellem teori og virkelighed. Tanken bag er god nok, men i en kort fremstilling som her bliver sammenhængen imellem samfundsudviklingen og teoriudviklingen ofte skildret for forenklet. Teoriudviklingen kommer let til at fremstå som en mekanisk refleks af ændrede samfundsforhold, for eksempel økonomisk vækst eller stagnation, og så enkelt er det jo ikke. Idéen med at konfrontere teorierne med "virkeligheden" i skikkelse af Brasilien er også udmærket, men jeg synes, at det konkrete kapitel om Brasilien inddrages for lidt. I stedet præsenteres nye oplysninger i konfrontationen med teorierne.

I bogens sidste sætning peger Georg Sørensen på en svaghed ved mange udviklingsteorier, nemlig manglen på konkrete handlingsanvisninger. Det er jo korrekt, og problemet omkring de implicite og eksplicite strategiske overvejelser i udviklingsteoriene kunne fortjene en nærmere diskussion. I denne forbindelse rejser sig også spørgsmålet om udviklingsforskerens rolle. Kan og bør udviklingsforskerne, som antydtes af Georg Sørensen, udforme handlingsanvisninger i lighed med lægens recept over for patienten, som er at sidestille med det fattige befolkningsflertal i Brasilien, der venter på en ny udviklingsstrategi? En vej frem for at nyttiggøre udviklingsforskningen kunne gå gennem en større opmærksomhed omkring de konkrete erfaringer, der forskellige steder i den tredje verden er indhøstet i forsøgene på en alternativ udvikling på det fattige befolkningsflertals præmisser – det være sig i "socialistiske" u-lande eller hos sociale bevægelser blandt de fattige. At sådanne bestræbelser er i gang antydes da også flere steder i bogen.

Georg Sørensen vil som nævnt andet og mere end præsentere og diskutere udviklingsteorier. Han vil også udpege de bedste heriblandt. Problemerne med en sådan karakterbedømmelse diskuteres på en letfattelig måde. Drøftelsen munder ud i, at der i et vist omfang er tale om et personligt valg, samtidig med at det anerkendes, at de forskellige teorier alle indeholder nyttige erkendelser. Resultatet bliver, at et vist mål af "lappeskrædderi", af teorikombination, er nødvendigt. Det bedste udgangspunkt herfor udgøres ifølge Georg Sørensen af de ny-marxistiske teorier om kapitalens internationalisering og om den perifere stat.

Det er netop denne teorikombination, der kommer til anvendelse i *Transnationale selskaber og udviklingsprocessen i perifere samfund*, som udgør Georg Sørensens licentiatafhandling fra 1983. Afhandlingen er et forsøg på at se udviklingsprocessen i den tredje verden, eksemplificeret ved Brasilien, som et resultat af samspillet imellem den

internationale dynamik (kapitalens internationalisering) og den nationale dynamik i de enkelte samfund (Den perifere stat mv.).

Det er der kommet en spændende og særdeles omfattende analyse ud af. Spændende, fordi emnet er vigtigt og fremstillingen velskrevet. Omfattende på grund af det store antal teorier og problemstillinger, der undervejs behandles.

Afhandlingen har to formål. Det ene er at bidrage til forståelsen af transnationale selskabers position i verdensøkonomien, særligt i den tredje verden. Det andet formål er at bidrage til teoriudviklingen omkring indvirkningen af selskaberne på de perifere samfund. Mere præcist stilles spørgsmålet, om tilstedeværelsen af transnationale selskaber har bidraget til en selvcentreret kapitalistisk udvikling i Brasilien, samt under hvilke generelle betingelser selskaberne har sådanne konstruktive udviklingseffekter.

Inden spørgsmålene besvares, bliver læseren ført ganske langt omkring. Der indledes med en drøftelse af forskellige teorier om udviklingsprocessen i den tredje verden og om transnationale selskabers fremvækst. Formålet hermed er at opstille den teoretiske ramme og præcisere problemstillingen. Det næste hovedafsnit indeholder en videre diskussion af fremvæksten af transnationale selskaber samt en empirisk redegørelse for deres position i verdensøkonomien. Desuden omtales nyere udviklingstendenser, der peger i retning af en potentielt mere positiv rolle for selskaberne i den tredje verden. Herefter tages der fat på den konkrete analyse af de transnationale selskaber i Brasilien. Den økonomiske og politiske udvikling siden år 1500 beskrives som baggrund for den nærmere analyse af den statslige økonomiske politik, de transnationale selskabers etableringer og den økonomiske udvikling i perioden siden 1964. Ved siden af de generelle oplysninger om den samlede brasilianske økonomi gives der flere konkrete eksempler på selskabernes aktiviteter og deres samspil med statslige og private brasilianske virksomheder i udvalgte brancher. På grundlag heraf konkluderes det, at de transnationale selskaber har ydet bidrag til en mere selvcentreret økonomisk udvikling, og at den centrale betingelse herfor er eksistensen af et nationalt borgerskab. Hovedsynspunktet er, at det relative styrkeforhold – økonomisk og politisk – imellem lokal og transnational kapital vil være afgørende for, hvorvidt sidstnævnte bidrager positivt til udviklingsprocessen. Afsnittet rundes af med en skitsering af to fremtidsscenerier for Brasilien i 1980'erne. I det afsluttende fjerde hovedafsnit foretages en sammenfatning og teoretisk perspektivering af analyseresultaterne, hvorefter der anstilles enkelte selvkritiske bemærkninger til den samlede fremstilling.

Som helhed er der tale om et imponerende arbejde, der demonstrerer forfatterens evne til at sammenfatte og præsentere et meget stort udvalg af relevante teorier og et omfattende empirisk materiale. Styrken i at kombinere et internationalt og et nationalt perspektiv bliver klart demonstreret. Det samme gør det frugtbare i at sammenstille udvalgte teorielementer i tilknytning til de to perspektiver. Det store udvalg af teorier og hoved- og delproblemstillinger gør bogen velegnet til undervisningsbrug på 2.-dels-niveau, men det udgør alligevel en af svaghederne ved fremstillingen. Der bliver gået mange små og store omveje på vej til målet, og ikke alle forekommer lige velbegrundede. Eksempelvis er den fyldige omtale af fremvæksten af de japanske selskaber nok en fejludstilling, og behøver vi at gå helt tilbage til år 1500 for at få baggrunden med for de transnationale i dagens Brasilien? Et andet problematisk forhold er den store vægt, der bliver lagt på økonomiske forklaringselementer, hvilket forfatteren selv er inde på i de selvkritiske bemærkninger. Det anerkendes for eksem-

pel teoretisk, at fremvæksten af de transnationale selskaber også har sin baggrund i direkte og indirekte politiske indgreb fra centerstaternes side, men i den empiriske analyse peges der kun på økonomiske forhold. Her kunne det japanske eksempel vel netop illustrere betydningen af statslige indgreb for internationaliseringsprocesserne. Alt i alt er det dog et vægtigt bidrag til forskningen i transnationale selskaber og udviklingsprocesserne i den tredje verden, som Georg Sørensen har leveret.

Begge bøger er meget anbefalelsesværdige, og de bør få stor udbredelse. Introduktionen til udviklingsteoriene vil kunne anvendes i undervisningen i u-landsforhold i gymnasiet og ved de højere læreanstalter, mens afhandlingen om de transnationale selskaber bør læses af alle med lyst til en dyberegående forståelse for de økonomiske relationer imellem u-lande og i-lande.

Jørgen Dige Pedersen

Søren Villadsen (red.), *Lokalpolitisk organisering. Organisationer, bevægelser og partier i kommunalpolitikken*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1985, 255 s.

Når man som embedsmand bliver bedt om at anmelde en bog af nogle forskere, fristes man til indledningsvis at anstille et par betragtninger om forskellen mellem forskere og embedsmænd.

På bedste forskervis vil jeg give disse betragtninger form af et antal hypoteser. Hermed har jeg i alt fald præsenteret *mine* fordomme klart fra starten. Anmeldelsen kan da passende bestå i en afprøvning af hypoteserne på et konkret tilfælde, nemlig denne bog. Hypoteserne er, at forskere

- er omhyggelige med at dokumentere fremsatte påstande;
- er forsigtige med at udtale sig ud over, hvad data kan bære;
- har vanskeligt ved at udtrykke sig på jævnt forståeligt dansk.

Man kan måske sige, at den foreliggende bog ikke er velegnet til afprøvning af disse hypoteser. Den er – som hele serien – jo et forsøg på fra forskerside at levere et aktuelt bidrag til debatten i et lettilgængeligt sprog. Alligevel har man vel lov at forvente, at de postulerede forsker-karakteristika vil præge bogen – omend muligvis i afsvækket grad. Altså til afprøvningen.

Hypotese 1: Forskere er omhyggelige med at dokumentere fremsatte påstande

Lægger man vægt på Poppers fremhævelse af, at et eksempel er nok til at modbevise, må hypotesen siges at være falsificeret.

Omhuener varierer faktisk meget. Nogle artikler er udpræget solide og oplysende, blandt andet Carl Johan Skovgårds om kommunale embedsmænd, der sandsynliggør, at kontakterne til interesseorganisationerne og til statslige embedsmænd ikke har den betydning, mange tror. Men der findes så sandelig også eksempler på et ukendskab, som man ville tro umulig hos en forsker, der er specialist på området.